

## نقش قاچاق کالا در توسعه شهر مرزی بانه

امجد سعیدزاده<sup>۱</sup> prec200@yahoo.com

حبیب‌اله فصیحی<sup>۲</sup> fasihi@khu.ac.ir

طاهر پریزادی<sup>۳</sup> tparizadi@khu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۱۰

### چکیده<sup>۴</sup>

قاچاق تخلفی گمرکی است شامل جا به جایی کالا در طول مرز گمرکی به روش مخفیانه و به منظور فرار از نظارت گمرکی. مساله قاچاق در کشور ما به دلیل شرایط خاص جغرافیایی برای ورود و خروج کالا و نیز نبود شرایط با ثبات در کشورهای همسایه، بسیار قابل توجه است. هدف تحقیق حاضر بررسی اثرات نقش قاچاق کالا در توسعه شهر مرزی بانه، در محدوده غربی استان کردستان و هم مرز با کشور عراق است. این تحقیق از نظر هدف کاربردی و بنابر روش توصیفی-تحلیلی است. ساکنین شهر مرزی "بانه" و کارشناسان و مسئولین متخصص در حوزه قاچاق کالا و برنامه‌ریزی شهری جامعه آماری این تحقیق بوده‌اند. روش گردآوری اطلاعات با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای، مشاهدات میدانی، مصاحبه و توزیع پرسشنامه انجام گرفته است. در این پژوهش از نرم‌افزار ARC GIS جهت ترسیم نقشه‌ها و از نرم‌افزار SPSS و Exeel جهت توصیف اطلاعات آماری و پرسشنامه استفاده شده است. در تحلیل آماری با روش مقایسه میانگین‌ها در محدوده مورد مطالعه از آزمون فریدمن و آزمون T-test استفاده گردیده است. برای تعیین مهم‌ترین عوامل مؤثر بر قاچاق کالا از نرم افزار میک مک استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان داد که در شکل ری وضعیت کنونی توسعه شهری بانه، قاچاق کالا مؤثر بوده و اثرات نسبتاً مثبتی بر توسعه کالبدی - فیزیکی شهر بانه داشته است. از منظر شهروندان قاچاق کالا بیشترین اثرگذاری را بر ابعاد اقتصادی و کالبدی - محیطی با میانگین رتبه ۳,۲۷ درصد

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی تهران

۲. استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، گروه جغرافیا، دانشگاه خوارزمی تهران

۳. استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، گروه جغرافیا، دانشگاه خوارزمی تهران

۴. مقاله حاضر برگزیده نخستین جشنواره دانشجویی در حوزه مبارزه با قاچاق کالا و ارز در سال ۱۳۹۹ است.

و ۲,۳۶ درصد داشته است و بر ابعاد سیاسی - نهادی و اجتماعی - فرهنگی به ترتیب با میانگین ۲,۲۰ و ۲,۱۷ شهر بانه اثرگذاری متوسطی داشته است. علاوه بر این موقعیت جغرافیایی منطقه، دخالت دولت در عرضه و تقاضا و تعرفه بندی بر کالا، سودآوری بالای قاچاق کالا و پایین بودن کیفیت محصولات داخلی و بالا بودن قیمت آن در مقایسه با محصولات مشابه خارجی، بیشترین تاثیر را بر کالای قاچاق در شهر بانه داشته‌اند.

### واژگان کلیدی:

قاچاق کالا، توسعه، شهر مرزی، شهر بانه

### مقدمه

مطابق ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، قاچاق کالا و ارز "هر فعل یا ترک فعلی است که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز گردد و براساس این قانون و یا سایر قوانین، قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین شده باشد، در مبادی ورودی یا هر نقطه از کشور حتی محل عرضه آن در بازار داخلی کشف شود" (سامانه قوانین مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۶). برآوردهای صورت گرفته توسط ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز حاکی است که از سال ای پایانی دهه ۱۳۸۰ تا کنون هر سال بین ۲۵ تا ۱۳ میلیارد دلار که نسبت قابل توجهی (در حدود ۲۰ تا ۱۵ درصد) از کل تجارت خارجی ایران است، کالای قاچاق به کشور وارد شده یا از ایران صادر گردیده است. فرآیند قاچاق برای اقتصاد ملی بسان یک سم مهلک است، چرا که فعالیت‌های مولد و کسب و کارهای قانونی در کشور را مختل ساخته و به تعطیلی واحدهای تولیدی می‌انجامد که کمترین پیامد آن ایجاد رکود و تعطیلی در بنگاه‌های تولیدی و کاهش فرصت‌های شغلی مولد است که بی‌کاری بارزترین ثمره آن محسوب می‌گردد. علاوه بر آن فرآیند قاچاق دولت‌ها را از درآمدهای قانونی مالیاتی و گمرکی محروم ساخته و منابع ارزی کشور را تلف نموده و به صورت کنترل نشده در خدمات واردات کالاهای ساخته شده‌ای قرار می‌دهد که حجم بسیاری از آنها را کالاهای غیرمجازی چون مشروبات الکلی، داروها و ترکیبات شیمیایی غیر مجاز، آلات قمار، و یا کالاهای تجملاتی غیر ضروری تشکیل می‌دهند. عواقب هولناک بهداشتی ورود کالاهای قاچاق روی دیگر فرآیند قاچاق

کالا و پیامدهای مربوط در سطح کلان ملی است. در میان کالاهای قاچاق بخش برزگی را کالاهای غیراستاندارد، مواد غیربهداشتی و اقلام فاسد شده تشکیل بالطبع مرزنشینان نخستین کسانی هستند که درگیرودار نقل و انتقال و تجارت قاچاق قرار گرفته و شهرها و روستاهای مرزی نخستین جاهایی هستند که بایستی فرآیند تخلیه، انبارداری، جابه‌جایی و تدارک کالاهای قاچاق در آنها صورت پذیرد، هرچند هدایت این جریان به دست تجار و سرمایه‌گذارانی از مناطق غیرمرزی باشد و باراندازهای ثانوی اصلی کالاهای قاچاق شهرهایی چون تهران باشند. تاثیرات مخرب پدیده قاچاق کالا بر توسعه اقتصاد ملی امری مبرهن و اثبات شده است و اهتمام نظام جمهوری اسلامی بر ریشه‌کنی پدیده قاچاق و سیاستگذاری‌های صورت گرفته در این راه گواه روشن این امر است. اما در هر حال آنچه مشهود است این پدیده مخرب اقتصاد ملی در مقیاس محلی و در پاره‌ای مناطق مرزی، در کنار تاثیرات منفی یا احیاناً مثبت فرهنگی، اجتماعی که داشته به موازات آسیب به اشتغالات مولد و حیاتی برای اقتصاد ملی، اشتغالاتی هر چند ناپایدار و آسیب‌پذیر ایجاد کرده، درآمدها و سودهایی ببار آورده و انگیزه‌هایی برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و جذب سرمایه به مناطق مرزی بوجود آورده است که واجد آثار کالبدی - فضایی مشهودی چون رشد سکونتگاه ای مرزی و ماندگاری جمعیت و حتی مهاجرپذیری، تغییر بافت و چهره سکونتگاه‌ها، ایجاد درآمد برای شهرداری‌ها و سازمان‌های دست‌اندرکار عمران شهری و منطقه‌ای، توسعه زیرساخت‌ها و ... گردیده است. واکاوی اقتصاد قاچاق در منطقه مرزی بانه و تاثیرات کالبدی - فضایی مربوط به آن در شهر بانه مسئله‌ای است که این پژوهش بر آن است تا بدان بپردازد.

### سؤالات:

در این راستا این پژوهش به پرسش‌های اساسی زیر پاسخ می‌دهد:

بروز و نمود تجارت (قاچاق) کالا در توسعه فضایی - کالبدی بانه چگونه بوده است؟  
چه عوامل و زمینه‌هایی سبب ایجاد و رونق تجارت قاچاق در منطقه مرزی بانه شده است؟

سازوکار انجام تجارت قاچاق در منطقه مرزی بانه چگونه است؟

## ضرورت و اهمیت تحقیق

بانه در منتهی‌الیه سرحدات غربی استان کردستان به دلیل مرکزیت و موقعیت جغرافیایی خود در یک منطقه با سکونتگاه‌های روستایی کوچک مبتنی بر کشاورزی و دامداری و برخورداری از منابع آب سطحی (رودخانه بانه و چشمه‌های دایمی احمد آباد و پیرمراد) به عنوان یک سکونتگاه انسانی موجودیت یافته است. این شهر در گذر زمان تاریخ پرفراز و نشیبی از رونق و آبادانی و افول و ویرانی را پشت سر گذاشته است. در دوره معاصر زمانی حریق، زمانی بیماری و زمانی نیز نا امنی و جنگ سبب بی‌رونق شدن آن گردیده است. سرمایه‌گذاری در تجارت قاچاق و تزریق بخشی از سودها و عواید حاصل از آن به جمعیت این شهرها و سازمان‌های دست‌اندرکار، شهرهای کوچک مرزی چون بانه را دستخوش تحول و توسعه در ساختارهای کالبدی - فضایی خود قرار داده که با توجه به ناپایداری تجارت قاچاق، که به شدت تحت تاثیر اوضاع امنیتی مناطق مرزی دو کشور همجوار و سیاست‌های دولت‌ها قرار دارد بنیان‌های توسعه‌ای که بر تجارت قاچاق استوار گردد در عین خصلت زاینده‌گی و توسعه‌دهندگی خود در مناطق خاص، می‌تواند شدیداً آسیب‌پذیر و شکننده نیز باشد. رافت‌های حاصل از این تحقیق در شناخت سازوکارهای انجام تجارت قاچاق و چگونگی ورود و تاثیر سودها و سرمایه‌گذاری اصل بر تغییر ساختارهای کالبدی فضایی شهرها می‌تواند رهنمودی برای مدیریت شهری و برنامه‌ریزان توسعه در هدایت توسعه شهر و برنامه‌ریزی در پایدارسازی توسعه شهری باشد.

## پیشینه تحقیق

فصیحی (۱۳۹۱) در پژوهشی پیامدهای امنیتی قاچاق کالا در مناطق مرزی را مورد بررسی قرار داده است. وی دور تسلسل نا امنی، عدم سرمایه‌گذاری، فقر و بی‌کاری و قاچاق را در زمینه امنیت مؤثر دانسته است.

موسوی (۱۳۹۴) به کمک مدل‌های تحلیل شبکه و آمار استنباطی رگرسیون، نقش بازارچه مرزی تمرچین در توسعه و رفاه منطقه مرزی پیرانشهر را ارزیابی نموده است.

حسینی، حسن (۱۳۹۴) در پایان نامه کارشناسی ارشد تحت عنوان تحلیل اثرات اقتصادی - اجتماعی بازارچه‌های مرزی بر آمایش فضایی نواحی مرزی (نمونه موردی:

بازارچه سیرانبند بانه)، نتیجه گرفته است که فعالیت و استقرار بازارچه مرزی سیرانبند از لحاظ اقتصادی - اجتماعی بر آمایش فضایی شهرستان بانه به صورت مثبت تأثیر داشته باشد، به طوری که در بسیاری از مولفه‌های ساختارهای اقتصادی - اجتماعی و همچنین کالبدی به صورت مستقیم و غیره مستقیم تأثیر مثبت و توسعه‌ای داشته است.

برادبوری<sup>۱</sup> (۲۰۱۰) در ارزیابی برنامه تجارت آزاد و امن در طول مرز به کانادا و آمریکا (FAST) به سنجش یکی از برنامه‌هایی که از سال ۲۰۰۱ جهت افزایش تجارت امن و کار آمد، در طول مرزهای آمریکا و کانادا اجرا شده، پرداخته است. عنوان این برنامه، برنامه تجارت آزاد و امن با FAST است. بر اساس ارزیابی‌های وی، این برنامه، موجب کاهش میانگین زمان انتظار در ۴ نقطه از ۵ نقطه در طول این مرز، و نیز موجب افزایش سود و کاهش هزینه‌ها شده است.

هورواث<sup>۲</sup> و همکاران (۲۰۰۸) در بررسی تأثیرات مرز در اقتصادهای تا حدی باز، اهمیت مرزهای ملی را در ارزش مربوط به تغییر پذیری در دو اقتصاد نسبتاً باز که در همسایگی هم قرار دارند (سیاتل در آمریکا و ونکوور کانادا) دانسته و آن را مورد آزمون قرار داده‌اند. نتایج این تحقیق حاکی از تأثیر بسیار مهم مرز (تعیین کننده غالب) در میزان تغییر پذیری، است.

## مفاهیم و مبانی نظری تحقیق

### قاچاق کالا

کلمه قاچاق از واژه ترکی - قاچماق - به معنی فرار، ربوده یا برده گرفته شده است (صادقی و همکاران، ۱۳۹۳). قاچاق کلمه‌ای ترکی و به معنای فراری و گریزان است. (شادنیا، ۱۳۸۲: ۸). در فرهنگ لغت دهخدا قاچاق کلمه‌ای ترکی‌الاصل به معنی برده، ربوده و آنچه ورود آن به کشور و یا معامله آن از طرف دولت ممنوع است. معنی شده است (دهخدا، ۱۳۳۹: ۱۸). در قانون امور گمرکی قاچاق این‌گونه تعریف شده است: وارد کردن کالا به کشور یا خارج کردن کالا از کشور به ترتیب غیرمجاز مگر آن‌که کالای مزبور در

1. radbury

2. orvath

موقع ورود یا صدور ممنوع یا غیرمجاز یا مشروط نبوده و از حقوق گمرکی و سودبازرگانی و عوارض بخشوده باشد (آقازاده، ۱۳۸۵: ۱۵).

### مفهوم مرز

در زبان انگلیسی، کلمه مرز، قلمرو سیاسی و فضای زندگی را مشخص می کند. در اغلب موارد، معنای آن در جغرافیای سیاسی و اقتصادی، گسترده تر از مرزی است که در معنای تقسیم محدوده قدرت کشورهای مستقل همسایه به کار رفته است. مرز، نه تنها، در میان کشورهای مستقل، بلکه میان شکل های مختلف واحدهای سیاسی نیز وجود دارد. به عنوان خطوط حاشیه ای واحدهای سیاسی، مرزها می توانند در چشم انداز، قابل رؤیت یا غیر قابل رؤیت باشند. آن ها، دارای امتداد هستند، اما عرض ندارند. در بعضی جاها، آنها فقط با لوح های سنگی مشخص شده اند یا در برخی مواقع، محصور شده اند (Guo, 2005). دبیچ<sup>۱</sup>، مرز را به عنوان یک منطقه جغرافیای سیاسی که ماورای منطقه یکپارچه واحد سیاسی است و می تواند در آن، بسط صورت بگیرد، تعریف می کند. او، از مرز به عنوان "برون گرا" یاد می کند. بدین معنی که، توجه آن ها به طرف سرزمین های غیر مشترک است (Debij, 1973:127).

مرزهای سیاسی، مهم ترین عامل تشخیص و جدایی یک واحد سیاسی از واحدهای دیگر است و خطوط مرزی، خطوطی اعتباری و قراردادی هستند که به منظور تحدید حدود یک واحد سیاسی بر روی زمین مشخص می شوند (میرحیدر، ۱۳۷۳).

### مفهوم شهر مرزی

شهر مرزی به شهر و شهرستان های نزدیک بین دو مرز کشور گفته می شود. شهرهای مرزی به دلیل تماس با محیط های گوناگون داخلی و خارجی دارای ویژگی های خاصی هستند که می توان به دوری از مرکز، تنوع قومیت ها، اقتصاد غیر رسمی و قاچاق کالا، توزیع نامتناسب جمعیت و ... اشاره کرد. در رابطه با توسعه شهرهای مناطق مرزی در طراحی و اجرای برنامه های توسعه بایستی ارتباط آن ها با مسایل ملی از یک سو و چگونگی توسعه کشورهای مجاور از سوی دیگر (توسعه منطقه ای) و تأثیرات متقابل و برقراری تعادل مداوم و امنیت و دفاع در شهرهای مرزی را در نظر گرفت (معمدی،

1. Debli

(۱۳۹۳).

### مرز و منطقه مرزی و مرزنشین

مطابق بخشنامه شماره ۱/۴/۴۲/۱۴۴۵۳۸ مورخ ۱۳۹۱/۱۱/۱۷ وزارت کشور در گروه استان‌های "آذربایجان غربی، ایلام، خراسان جنوبی، سیستان و بلوچستان، کردستان و کرمانشاه" منطقه مرزی شهرستان‌هایی است که دست کم از یک سو به مرز ایران با کشور همسایه منتهی شوند. افراد ساکن در چنین شهرستان‌هایی مرزنشین تلقی می‌گردند.

#### توسعه

توسعه در لغت به معنای رشد تدریجی در جهت پیشرفته تر شدن، قدرتمند تر شدن و حتی بزرگ شدن است (فرهنگ لغات آکسفورد، ۲۰۰۱). بروکفیلد<sup>۱</sup> در تعریف توسعه می‌گوید: توسعه را باید بر حسب پیشرفت به سوی اهداف رفاهی نظیر کاهش فقر، بیکاری و نابرابری تعریف کنیم (ازکیا، ۱۳۷۴، ص ۸).

#### توسعه شهری

توسعه شهری به عنوان یک مفهوم فضایی را می‌توان به معنی تغییرات در کاربری زمین و سطوح تراکم جهت رفع نیازهای ساکنان شهری در زمینه مسکن، حمل و نقل، اوقات فراغت و غذا و غیره تعریف کرد. در واقع این توسعه‌ای است که تمام جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی و ... را در شهر با هم پیش می‌برد. توسعه شهر فرایندی است متأثر از عوامل اقتصادی، زیست محیطی، اجتماعی، سیاسی و جمعیتی که در طول تاریخ مراحل مختلفی را طی کرده است (زیاری، ۱۳۸۲: ۱۷).

برای توسعه مناطق مرزی سه رویکرد اساسی تحت عنوان «رویکرد سنتی مکان»، «رویکرد همکاری‌های بین مرزی» و «رویکرد مردمی» وجود دارند.

#### رویکردهای سنتی مکان و شهرهای مرزی

اغلب مباحث بنیادین در نظریه‌های مکان مرکزی در انحصار اندیشمندان و جغرافی دانان آلمان است. فون تونن، اولین کسی بود که در سال ۱۸۲۶ میلادی، برای رسیدن به یک تئوری کلی در مورد مکان‌های مرکزی تلاش نمود. وی، با مطالعه و تحقیق بر

1. Brookfield

روی زمین خود، مسأله را این گونه مطرح نمود که: چگونه می توان نهایت استفاده مؤثر را از زمین برد؟ وی طی این مطالعات، به یک مدل کلی تر دست یافت که روش استفاده مناسب از زمین های حومه شهرهای بزرگ و صنعتی را نشان می داد. در نظریه فون تونن، عامل اساسی و بنیادین، این بود که هر قطعه زمین، باید به گونه ای مورد استفاده قرار گیرد که موجب نهایت بهره برداری شود. علی رغم این که نظریه وی، دارای خلاقیت و نو آوری بود، اما، در تشریح ساختار فضایی یک سیستم اقتصادی مؤثر و کارآمد چندان موفق نبود. نظریه ایشان، زمینه را برای افرادی چون آگوست لوش و والتر کریستالر فراهم نمود و حدود یک قرن بعد، تحلیل جامع تری از عملکرد و تأثیرات مکان های مرکزی ارائه شد. (Hansen, 1975)

شهرهای مرزی، با توجه به نظریه کریستالر در مورد مناطق مرکزی، موارد ویژه ای قلمداد می گردند. زیرا، این شهرها، در لبه و کناره های استان ها، به صورت منفرد و منزوی به لحاظ اقتصادی و فضایی قرار گرفته اند. از جمله ویژگی های این شهرها، کمترین میزان تأثیر پذیری آنها است (Sermak, 2007).

آگوست لوش معتقد است که مرز کشورها به نحوی گسستگی در شبکه بازار منطقه ای ایجاد می کنند، ناحیه بازار فضایی را تقسیم نموده و منجر به افول اقتصادی می شود. در نتیجه، منطقه مرزی به شکل بیابان، و زمین لم یزرعی دیده می شود که تنها برخی از فعالیت ها را به خود جذب می کند (Van Houtum, 2000).

### رویکرد همکاری های بین مرزی و شهرهای مرزی

دومین رویکرد اساسی در مورد مرزها و مناطق مرزی، همکاری های بین مرزی است که از اوایل دهه ۹۰ میلادی، وارد ادبیات جغرافیای اقتصادی و منطقه ای گردید. از جمله عوامل تأثیرگذار در شکل گیری این رویکرد، تئوری سیستم ی جهانی شهر، جهانی شدن، اعتماد، تعاون، اتحاد و غیره بوده است (Van Houthnan, ۲۰۰۰). از آنجایی که مناطق مرزی و شهرهای واقع در این مناطق، جزیی از چشم اندازهای سیاسی و حکومتی اکثر کشورها محسوب می شوند، همکاری های بین مرزی، یکی از نشانه های بارز فعالیت گسترده در جهت توسعه و رونق این مناطق محسوب می شوند (Perkinatn, 2003). در این رویکرد، مناطق مرزی بین دو کشور از نظر بالقوه بودن در زمینه های مختلف،



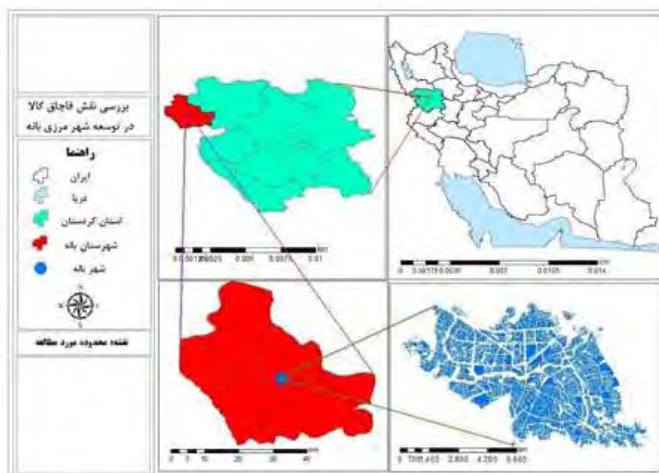
ویژگی‌های جغرافیایی، تاریخی، اکولوژیک، گروه‌های قومی و فرصت‌های اقتصادی، یکسان و شبیه به هم هستند و این تنها، مسایل حکومتی و قلمرو سیاسی دو کشور است که دو طرف مرز را از هم جدا ساخته است (Sermak, 2007).

### رویکرد مردمی و مناطق مرزی

رویکرد مردمی در واقع، سومین بخش از مطالعات مناطق مرزی و مرزها، با محور یکپارچه سازی است. نظریه پردازان این گروه، به تحلیل مرزها از نظر تولید نسل و افزایش جمعیت، به عنوان عاملی تأثیر گذار در ثبات مرزها و روند یکپارچه سازی می‌پردازند. مهم‌ترین عامل در این تحلیل‌ها، ایجاد فکر، شکل‌دهی نمادین به آن و در نهایت، شکل‌دهی جدید به مرزها، توسط عوامل انسانی با کمک سیاست مداران، شرکت‌ها، مصرف‌کنندگان و شهروندان است. در این مطالعات، تحلیل مناطق مرزی با محوریت عوامل انسانی، جایگزین تحلیل مناطق مرزی با محوریت فعالیت و همکاری‌های بین مرزی، توسط افراد و مجموعه افراد می‌گردد (Van Houtum, 2000:6).

### قلمرو تحقیق

شهر بانه در منتهی الیه مرز ایران در همسایگی با عراق در ارتفاعات رشته کوه زاگرس در موقعیت ۳۵ درجه و ۵۹ دقیقه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۵۳ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته است. ارتفاع شهرستان از سطح دریا ۱۵۵۰ متر است. این شهرستان از طرف شمال محدود است به خط‌الرأس ارتفاعات بین شهرستان بانه، سقز (بوکان در آذربایجان غربی) از طرف شمال غرب به سردشت در آذربایجان غربی، از شرق به دهستان سرشیو میرده سقز، از جنوب به خط‌الرأس ارتفاعات بین بانه و دره شلیر در کردستان عراق و از غرب به دهستان سیوه پل و الان در کردستان عراق محدود می‌شود. (نجفی، ۱۳۶۹). این شهرستان دارای چهار بخش شامل ۴ شهر و ۸ دهستان و ۱۹۲ آبادی دارای سکنه است. بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ جمعیت این شهرستان ۱۵۸۶۹۰ نفر بوده است که از این تعداد ۷۲،۶۷ درصد در نقاط شهری و ۲۷،۳۳ درصد در نقاط روستایی سکونت داشته‌اند (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، سال ۱۳۹۵).



شکل (۱): موقعیت شهرستان بانه در تقسیمات سیاسی - اداری

### روش شناسی تحقیق

در راستای تجزیه و تحلیل اطلاعات و بررسی شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش برای دستیابی به هدف پژوهش از روش‌ها و مدل‌های خاصی استفاده شده است. در روش تحلیلی از آزمون‌های تی تست تک‌نمونه برای بررسی میزان اختلاف یا عدم اختلاف بین میانگین مورد انتظار با میانگین مشاهده شده بهره‌گیری شد. از آزمون فریدمن برای شناسایی گویدهای مؤثر بر وضعیت متوسط به بالا یا متوسط به پایین ابعاد ساختار اقتصادی، ساختار سیاسی- نهادی، ساختار اجتماعی- فرهنگی، ساختار کالبدی- محیطی بهره گرفته شده است و از طریق نرم افزار MICMAC به تجزیه و تحلیل و پردازش عوامل کلیدی اقدام گردیده و در نهایت برای نمایش نهایی نتایج به صورت نقشه از نرم افزار GIS Arc استفاده شد.

### یافته‌های تحقیق

برای تحلیل یافته‌های پژوهش از آزمون تی تک نمونه‌ای در محیط نرم افزار SPSS استفاده شده است. این آزمون دارای دو فرض به شرح زیر است:

فرض صفر = وضعیت رضایت مندی از خدمات برابر با حد متوسط (۳) است.

فرض یک = وضعیت رضایت مندی از خدمات برابر با حد متوسط (۳) نیست.

براساس پرسشنامه تنظیم شده، نمرات بین ۱ تا ۵ می باشد بنابراین مقدار آزمون

را برابر ۳ که میزان متوسط است، در نظر گرفته‌ایم. اگر میانگین رضایت مندی بیشتر از ۳ باشد نشان دهنده تاثیر بیشتر و میانگین کمتر از ۳ نشان دهنده تاثیر کمتر است. در این زمینه باید گفت که اگر مقدار سطح معنی داری بیشتر از ۰,۰۵ باشد فرض صفر را می‌پذیریم. به این معنا که توزیع داده‌ها برابر با حد متوسط است. در طرف مقابل در صورتی که مقدار Sig کمتر از ۰,۰۵ شود فرض صفر رد می‌شود.

برای رتبه بندی و اثرگذاری شاخص‌ها و گویه‌ها، از آزمون فریدمن استفاده شده است. آزمون فریدمن یک آزمون ناپارامتری، معادل آنالیز واریانس با اندازه‌های تکراری (درون گروهی) است که از آن برای مقایسه میانگین رتبه‌ها در بین K متغیر (گروه) استفاده می‌کنیم.

### تحلیل وضعیت بعد ساختار اقتصادی شهر بانه متأثر از قاچاق کالا

بعد ساختار اقتصادی که شامل سه شاخص اشتغال و درآمد، مسکن و خدمات و عدالت و رفاه اقتصادی است مورد سنجش قرار گرفت. نتایج حاصل از آزمون تی تک نمونه‌ای برای بعد ساختار اقتصادی بیانگر آن است که در سطح خطای ۰/۰۵، چون سطح معناداری (Sig)، (۰/۰۰۰) و کمتر از ۰/۰۵ و میانگین بدست آمده ۳,۳۶ بالاتر از حد متوسط میانگین (۳) است. بنابراین می‌توان بیان نمود که شهروندان معتقدند قاچاق کالا در ساختار اقتصادی اثر گذار بوده و اثرات مثبتی بر توسعه شهر بانه داشته است. در بعد ساختار اقتصادی شاخص اشتغال و درآمد با رتبه ۲,۵۶ دارای اثرگذاری متوسط و شاخصهای مسکن و خدمات و عدالت و رفاه اقتصادی با رتبه (به ترتیب) ۱,۷۳ و ۱,۷۱ دارای اثرگذاری پایینی می‌باشند.

### تحلیل وضعیت بعد ساختار سیاسی - نهادی شهر بانه متأثر از قاچاق کالا

نتایج حاصل از آزمون تی تک نمونه‌ای برای بعد ساختار سیاسی - نهادی با توجه به میانگین کسب شده توسط شاخص دسترسی و ارتباطات که برابر ۲,۸۳ است. مقدار مورد آزمون برابر ۳ است در نتیجه قاچاق کالا بر بعد ساختار سیاسی - نهادی اثرگذاری نداشته است. اما رابطه معناداری بین ساختار سیاسی - نهادی و قاچاق کالا وجود دارد. بعد ساختار سیاسی - نهادی دارای دو شاخص سرمایه نهادی و مشارکت است. برای رتبه‌بندی و اثرگذاری هر یک از آنها از آزمون فریدمن استفاده شده است که از منظر

شهروندان دارای اثرگذاری پایینی بر توسعه کالبدی - فضایی بوده است. شاخص سرمایه نهادی دارای رتبه ۱,۶۱ و مشارکت نیز رتبه ۱,۳۹ را در برمی گیرد.

### تحلیل وضعیت بعد ساختار اجتماعی - فرهنگی شهر بانه متأثر از قاچاق کالا

بعد ساختار اجتماعی - فرهنگی دارای چهار شاخص آموزش، پویایی جمعیت، سلامت و امنیت اجتماعی است. نتایج حاصل از آزمون تی تک نمونه‌ای برای بعد ساختار اجتماعی - فرهنگی بیانگر آن است که در سطح خطای ۰/۰۵، چون سطح معناداری (sig)، (۰/۲۲) و بیشتر از ۰/۰۵ و میانگین بدست آمده ۲,۹۲ پایین تر از حد متوسط میانگین (۳) است بنابراین شهروندان معتقدند قاچاق کالا در ساختار اجتماعی - فرهنگی تأثیری نداشته است. همه شاخص‌های بعد ساختار اجتماعی - فرهنگی دارای اثرگذاری متوسطی از منظر پاسخگویان بوده است.

### تحلیل وضعیت بعد ساختار کالبدی - محیطی شهر بانه متأثر از قاچاق کالا

بعد ساختار کالبدی - محیطی شامل شاخص‌های خدمات شهری، کیفیت فیزیکی سکونت، بهداشت محیط، کاربری زمین، دسترسی‌ها و ارتباطات است. نتایج حاصل از آزمون تی تک نمونه‌ای برای بعد ساختار کالبدی - محیطی بیانگر آن است که در سطح خطای ۰/۰۵، چون سطح معناداری (sig)، (۰/۸۳) و بیشتر از ۰/۰۵ و میانگین بدست آمده ۲,۹۸ پایین تر از حد متوسط میانگین (۳) است. بنابراین شهروندان معتقدند قاچاق کالا در ساختار کالبدی - محیطی تأثیری نداشته است. شاخص‌های خدمات شهری، کیفیت فیزیکی سکونت و بهداشت محیط با میانگین به ترتیب ۳,۳۸، ۳,۲۰ و ۳,۰۹ دارای اثرگذاری بالا از منظر شهروندان متأثر از قاچاق کالا بوده و شاخص ای کاربری زمین با میانگین ۲,۹۸ و دسترسی‌ها و ارتباطات با میانگین ۲,۳۵ دارای اثرگذاری متوسط بر بعد ساختار کالبدی - محیطی ناشی از قاچاق کالا است.

### تحلیل وضعیت وقوع قاچاق کالا و پیامدهای آن در توسعه شهر بانه

برای تحلیل وضعیت قاچاق کالا و پیامدهای آن در شهر بانه از ابعاد اقتصادی، سیاسی - نهادی، اجتماعی - فرهنگی و کالبدی - فیزیکی که تحلیل هر یک از آنها ذکر شد استفاده می کنیم. برای سنجش میزان اثرگذاری و معنی داری قاچاق کالا بر توسعه شهر بانه با استفاده از این ابعاد از آزمون تی تک نمونه بهره گرفته شده است.

نتایج حاصل از آزمون تی تک نمونه‌ای برای وضعیت وقوع قاچاق کالا و پیامدهای آن در توسعه شهر بانه بیانگر آن است که در سطح خطای ۰/۰۵، چون سطح معناداری (sig)، (۰/۰۰۰) و کمتر از ۰/۰۵ و میانگین بدست آمده ۳,۱۷ بالاتر از حد متوسط میانگین (۳) است. بنابراین قاچاق کالا در توسعه شهر بانه موثر بوده است. اثرات مثبتی بر توسعه کالبدی - فیزیکی شهر بانه داشته است

جدول (۱): وضعیت وقوع قاچاق کالا و پیامدهای آن در توسعه شهر بانه از منظر پاسخگویان

بعد	تعداد	sig	میانگین	اختلاف میانگین با آزمون آماره (۳)	وضعیت قاچاق کالا در توسعه شهر بانه
کل	۹۰	۰,۰۰	۳,۱۷	۰,۱۷۷	متوسط (مطلوب) رو به بالا

### تحلیل رتبه ها وسطوح اثرگذاری قاچاق کالا و پیامدهای آن در توسعه شهر بانه

برای رتبه بندی هر یک از ابعاد اقتصادی، کالبدی - محیطی، سیاسی - نهادی و اجتماعی - فرهنگی و میزان اثرگذاری این ابعاد (متأثر از قاچاق کالا) بر توسعه شهر بانه از آزمون فریدمن استفاده شده است.

با توجه به جدول (۲) از منظر شهروندان قاچاق کالا بیشترین اثرگذاری را بر بعد اقتصادی با میانگین رتبه ۳,۲۷ درصد داشته است و ابعاد اقتصادی - کالبدی - محیطی، سیاسی - نهادی و اجتماعی - فرهنگی به ترتیب با میانگین رتبه ۲,۳۶، ۲,۲۰ و ۲,۱۷ دارای اثرگذاری متوسط بر توسعه شهر بانه هستند.

جدول (۲): میانگین رتبه‌ای اثرگذاری قاچاق کالا و پیامدهای آن در توسعه شهر بانه از منظر پاسخگویان با استفاده از فریدمن در کل ابعاد

ابعاد	رتبه میانگین	رتبه ابعاد	سطح بندی ابعاد
اقتصادی	۳,۲۷	۱	اثرگذاری بالا
کالبدی - محیطی	۲,۳۶	۲	اثرگذاری متوسط
سیاسی نهادی	۲,۲۰	۳	
اجتماعی - فرهنگی	۲,۱۷	۴	

## شناسایی نیروهای کلیدی و مؤثر در رونق و قاچاق کالا در منطقه مرزی بانه:

برای این منظور از مدل میک مک استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش، کارشناسان و مسئولین متخصص در حوزه قاچاق کالا و برنامه‌ریزی شهری بودند. در این بخش با استناد به ۴۰ عواملی که در رونق و تجارت (قاچاق) کالا در منطقه مرزی بانه دخیل بوده‌اند، مهم‌ترین موارد از بین آن‌ها از نظر کارشناسان برای این قسمت انتخاب شدند که در مجموع ۳۰ عامل را شامل می‌شوند. شرح آن در ادامه تحقیق آورده شده است:

جدول (۳): عوامل مؤثر در رونق و قاچاق کالا در منطقه مرزی بانه

شماره	عوامل	شماره	عوامل
۱	موقعیت جغرافیایی منطقه	۱۶	ارتشا و همکاری برخی عوامل گمرک و نیروی انتظامی با عاملان قاچاق در مرزها
۲	دخالت دولت در عرضه و تقاضا و تعرفه بندی بر کالا	۱۷	کنترل‌های ارزی و بالانگه‌داشتن غیر واقعی ارزش پول ملی در برابر پول‌های خارجی
۳	نقش صادراتی بازار چه سیرانند	۱۸	پرداخت یارانه به برخی از کالاهای داخل کشور
۴	پایین بودن ریسک قاچاق کالا	۱۹	روحیه مصرف گرایی و تجمل پرستی داخل کشور
۵	پایین بودن کیفیت محصولات داخلی و بالا بودن قیمت آن در مقایسه با محصولات مشابه خارجی	۲۰	وجود برخی انحصارات دولتی و نهادها در نظام صادرات و واردات.
۶	ناکارآمدی و ضعف و تعدد قوانین قضایی مرتبط با قاچاق	۲۱	زبان و فرهنگ مشترک دو سوی مرز
۷	تورم بالای اقتصادی	۲۲	قرار گیری در فاصله کم با حدود مرز
۸	کمبود امکانات و زیربنای اساسی جهت تولید و افزایش اشتغال	۲۳	وجود تحریم اقتصادی
۹	توسعه نیافتگی شهرستان	۲۴	مرز مشترک طولانی و مستعد قاچاق
۱۰	سودآوری بالای قاچاق کالا	۲۵	عدم عضویت کشور در سازمان تجارت جهانی
۱۱	عدم آگاهی از تاثیرات قاچاق بر اقتصاد ملی	۲۶	سیاست های اقتصادی متعارض دو کشور
۱۲	عدم وجود تجهیزات و امکانات مناسب و ضعف اقدامات کنترلی در طول مرزها و گمرک	۲۷	فضای مناسب قاچاق کالا در کشورهای همسایه
۱۳	نابرابری اجتماعی و فقر عمومی	۲۸	بحران و عدم ثبات در کشور همسایه
۱۴	تقاضا برای کالاهای ممنوعه	۲۹	عدم تعامل کامل با کشورهای همسایه
۱۵	عدم برخورداری از دانش لازم و آگاهی کاربردی در عوامل نیروی انتظامی	۳۰	تبلیغات رسانه‌ای

جدول ( ۳ ): عوامل مؤثر در رونق و قاچاق کالا در منطقه مرزی بانه

## مشخص کردن نیروهای پیشران

بعد از آنکه عوامل کلیدی از طریق نظر کارشناسان و خبرگان مشخص شدند در سومین مرحله اقدام به شناسایی نیروهای پیشران مؤثر می‌نماییم. در تعریف نیروهای پیشران آمده: عناصری هستند که باعث حرکت و تغییر در طرح اصلی سناریو شده و سرانجام داستان‌ها را مشخص می‌کنند.

در این مرحله با ایجاد ماتریسی از عوامل کلیدی به شناسایی نیروهای پیشران در بین عوامل کلیدی اقدام می‌شود. ۳۰ عاملی که توسط نخبگان شناسایی شده‌اند در یک ماتریس ۳۰ در ۳۰ تنظیم شد. برای شناسایی نیروهای پیشران از بین عوامل کلیدی از روش تأثیر متقاطع به کمک نرم‌افزار میک استفاده شده است. نرم‌افزار میک یکی از ابزارهای مهم در سناریونویسی محسوب می‌شود. نرم‌افزار میک یک جهت محاسبه سنگین ماتریس اثرات مقابل طراحی شده است. روش این نرم‌افزار این گونه است که ابتدا متغیرها و مؤلفه‌های مهم در حوزه مورد نظر شناسایی می‌شود، سپس در ماتریسی مانند ماتریس تحلیل اثرات وارد می‌شود و میزان ارتباط میان این متغیرها با حوزه مربوط توسط خبرگان تشخیص داده می‌شود. متغیرهای موجود در سطرها بر متغیرهای موجود در ستون تأثیر می‌گذارند، بدین ترتیب متغیرهای سطرها، «صفر» تأثیرگذار و متغیرهای ستون‌ها تأثیرپذیرند. میزان ارتباط، با اعداد بین صفر تا سه سنجیده می‌شود.

عدد «صفر» به منزله «بدون تأثیر» عدد «دو» به منزله «تأثیر متوسط» و در نهایت عدد «سه» به منزله «تأثیر زیاد» است. بنابراین اگر تعداد متغیرهای شناسایی شده  $n$  باشد، یک ماتریس  $n$  در  $n$  به دست می‌آید که در آن تأثیرات متغیرها بر یکدیگر مشخص شده است. در این نرم‌افزار هر متغیر نسبت به خودش عدد «صفر» داده می‌شود.

در تحلیل‌های ماتریس متقاطع با نرم‌افزار میک مک شش مرحله انجام می‌شود: درک سیستمی و مشاهده پایداری یا عدم پایداری سیستم، شناسایی تأثیرات غیرمستقیم متغیرها، شناسایی عوامل و پیشران‌های اصلی و استفاده از آنها در سناریونویسی، درک کلی از سیستم و پرهیز تحلیل جزئی، شناسایی عوامل ناپایدار کننده سیستم، شناسایی محیط به واسطه سنجش تأثیرگذاری.

از قابلیت‌های دیگر نرم‌افزار میک این است که میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری

هر یک از عوامل را به صورت مستقیم و غیرمستقیم محاسبه می‌ند و رتبه عوامل در رابطه با میزان تأثیرگذاری به صورت مستقیم و غیرمستقیم را مشخص می‌نماید. نتایج این تحلیل در جدول (۴) آمده است.

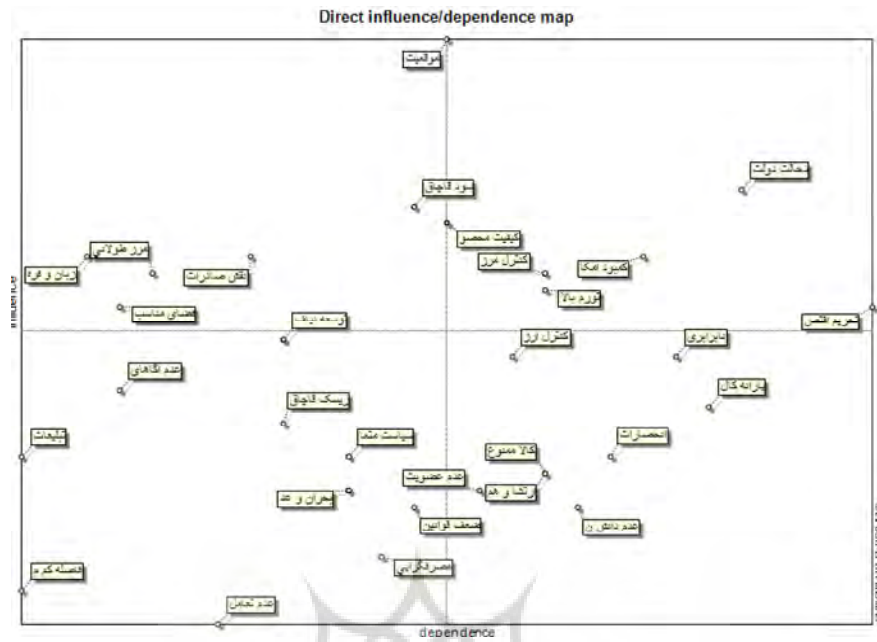
جدول(۴): میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم متغیرها

رتبه	متغیر	تأثیرگذاری مستقیم	متغیر	تأثیرپذیری مستقیم
۱	موقعیت	۴۶۲	تحریم اقتص	۴۲۳
۲	دخالت دولت	۴۰۴	دخالت دولت	۳۹۷
۳	سود قاچاق	۳۹۷	یارانه کال	۳۹۱
۴	کیفیت محصو	۳۹۱	نابرابری	۳۸۵
۵	نقش صادرات	۳۷۸	کمبود امکا	۳۷۸
۶	کمبود امکا	۳۷۸	انحصارات	۳۷۲
۷	زبان و فره	۳۷۸	عدم دانش ن	۳۶۵
۸	کنترل مرز	۳۷۲	تورم بالا	۳۵۹
۹	مرز طولانی	۳۷۲	کنترل مرز	۳۵۹
۱۰	تورم بالا	۳۶۵	کالا ممنوع	۳۵۹
۱۱	تحریم اقتص	۳۵۹	ارتشا و هم	۳۵۹
۱۲	فضای مناسب	۳۵۹	کنترل ارز	۳۵۳
۱۳	توسعه نیاف	۳۴۶	عدم عضویت	۳۴۶
۱۴	نابرابری	۳۴۰	موقعیت	۳۴۰
۱۵	کنترل ارز	۳۴۰	کیفیت محصو	۳۴۰
۱۶	عدم آگاهای	۳۲۷	ضعف قوانین	۳۳۳
۱۷	یارانه کال	۳۲۰	سود قاچاق	۳۳۳
۱۸	ریسک قاچاق	۳۱۴	مصرفگرایی	۳۲۷
۱۹	انحصارات	۳۰۱	سیاست متعا	۳۲۰
۲۰	سیاست متعا	۳۰۱	بحران و عد	۳۲۰
۲۱	تبلیغات	۳۰۱	ریسک قاچاق	۳۰۸
۲۲	کالا ممنوع	۲۹۵	توسعه نیاف	۳۰۸
۲۳	ارتشا و هم	۲۹۵	نقش صادرات	۳۰۱
۲۴	عدم عضویت	۲۸۸	عدم تعامل	۲۹۵
۲۵	بحران و عد	۲۸۸	مرز طولانی	۲۸۲
۲۶	ضعف قوانین	۲۸۲	عدم آگاهای	۲۷۵
۲۷	عدم دانش ن	۲۸۲	فضای مناسب	۲۷۵
۲۸	مصرفگرایی	۲۶۳	زبان و فره	۲۶۹
۲۹	فاصله کم م	۲۵۰	فاصله کم م	۲۵۶
۳۰	عدم تعامل	۲۳۷	تبلیغات	۲۵۶



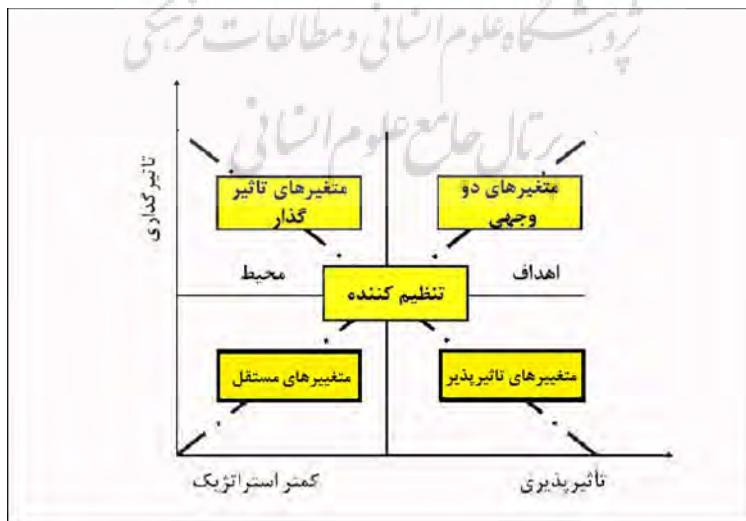
جدول (۵): میزان تاثیرگذاری و تاثیر پذیری غیرمستقیم متغیرها

رتبه	متغیر	تاثیرگذاری غیرمستقیم	متغیر	تاثیرپذیری غیرمستقیم
۱	موقعیت	۴۵۷	تحریم اقتص	۴۲۰
۲	دخالت دولت	۴۰۰	دخالت دولت	۴۰۵
۳	سود قاچاق	۳۹۵	یارانه کال	۳۹۱
۴	کیفیت محصو	۳۸۸	کمبود امکا	۳۸۳
۵	زبان و فره	۳۸۶	نابرابری	۳۸۲
۶	کمبود امکا	۳۸۳	انحصارات	۳۷۱
۷	کنترل مرز	۳۷۲	عدم دانش ن	۳۶۷
۸	نقش صادرات	۳۷۱	تورم بالا	۳۶۶
۹	مرز طولانی	۳۶۹	کالا ممنوع	۳۶۰
۱۰	تورم بالا	۳۶۴	ارتشا و هم	۳۵۸
۱۱	تحریم اقتص	۳۵۵	کنترل مرز	۳۵۸
۱۲	فضای مناسب	۳۵۴	کنترل ارز	۳۵۴
۱۳	توسعه نیاف	۳۴۵	عدم عضویت	۳۵۰
۱۴	نابرابری	۳۳۹	کیفیت محصو	۳۴۰
۱۵	کنترل ارز	۳۳۷	ضعف قوانین	۳۳۶
۱۶	عدم آگاهای	۳۲۲	سود قاچاق	۳۳۱
۱۷	یارانه کال	۳۲۰	موقعیت	۳۳۱
۱۸	ریسک قاچاق	۳۱۷	سیاست متعا	۳۲۵
۱۹	انحصارات	۳۰۵	مصرفگرایی	۳۲۳
۲۰	تبلیغات	۳۰۲	بحران و عد	۳۱۶
۲۱	سیاست متعا	۲۹۷	توسعه نیاف	۳۱۱
۲۲	عدم عضویت	۲۹۷	ریسک قاچاق	۳۰۳
۲۳	کالا ممنوع	۲۹۶	نقش صادرات	۲۹۹
۲۴	ارتشا و هم	۲۹۲	عدم تعامل	۲۹۲
۲۵	ضعف قوانین	۲۸۸	مرز طولانی	۲۸۵
۲۶	بحران و عد	۲۸۶	فضای مناسب	۲۷۶
۲۷	عدم دانش ن	۲۸۶	عدم آگاهای	۲۷۵
۲۸	مصرفگرایی	۲۶۴	زبان و فره	۲۶۵
۲۹	فاصله کم م	۲۵۶	فاصله کم م	۲۵۸
۳۰	عدم تعامل	۲۴۱	تبلیغات	۲۵۶



شکل (۲): موقعیت قرارگیری هر کدام از عوامل در محور مختصات تأثیرگذاری و تأثیرپذیری

هر کدام از متغیرها با توجه میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری در مکان خاصی در نمودار قرار می‌گیرند. طبق شکل (۳) موقعیت متغیرها در نمودار بیانگر وضعیت آن‌ها در سیستم و نقش آن‌ها در پویایی و تحولات سیستم در آینده است. به‌طور کلی این متغیرها در چهار دسته طبقه‌بندی و تفسیر می‌شوند:



شکل (۳): پلان عوامل تأثیرگذار و تأثیرپذیر

### متغیرهای تأثیرگذار

این متغیرها در شمال غربی محور نمایش داده می‌شوند، بیشتر تأثیرگذار هستند و کمتر تأثیرپذیرند. این متغیرها شامل: سودآوری بالای قاچاق کالا، نقش صادراتی بازارچه سیرانبند، زبان و فرهنگ مشترک دو سوی مرز، فضای مناسب قاچاق کالا در کشورهای همسایه، مرز مشترک طولانی و مستعد قاچاق می‌باشد. این متغیرها بحرانی‌ترین مؤلفه‌ها می‌باشند؛ زیرا تغییرات سیستم وابسته به آنهاست و میزان کنترل بر این متغیرها بسیار مهم است. این متغیرها عموماً توسط سیستم قابل کنترل نیستند و بیشتر به‌عنوان عوامل ثبات محسوب می‌شوند.

### متغیرهای دووجهی

این متغیرها، همزمان به صورت بسیار تأثیرگذار و بسیار تأثیر پذیر، عمل می‌نمایند. این متغیرها در قسمت شمال شرقی نمودار قرار می‌گیرد، طبیعت این متغیرها با عدم پایداری آمیخته است، زیرا هر عمل و تغییری بر روی آنها، واکنش و تغییری بر دیگر متغیرها را به دنبال دارد. متغیرهای دو وجهی در این تحقیق عبارت‌اند از: موقعیت جغرافیایی منطقه، دخالت دولت در عرضه و تقاضا و تعرفه بندی بر کالا، تورم بالای اقتصادی، کمبود امکانات و زیربنای اساسی جهت تولید و افزایش اشتغال، عدم وجود تجهیزات و امکانات مناسب و ضعف اقدامات کنترلی در طول مرزها و گمرک، پایین بودن کیفیت محصولات داخلی و بالا بودن قیمت آن در مقایسه با محصولات مشابه خارجی، وجود تحریم اقتصادی متغیرهای مذکور به دلیل قرارگیری شان حول محور قطری نمودار به‌عنوان بازیگران اصلی سیستم شناخته می‌شوند.

### متغیرهای تأثیرپذیر

متغیرهای وابسته در قسمت جنوب شرقی نمودار قرار دارند و تأثیرگذاری پایین و تأثیرپذیری بسیار بالایی دارند. این متغیرها عبارت‌اند از: عدم عضویت کشور در سازمان تجارت جهانی، ارتشا و همکاری برخی عوامل گمرک و نیروی انتظامی با عاملان قاچاق در مرزها، تقاضا برای کالاهای ممنوعه، وجود برخی انحصارات دولتی و نهادها در نظام صادرات و واردات، پرداخت یارانه به برخی از کالاهای داخل کشور، عدم برخورداری از دانش لازم و آگاهی کاربردی در عوامل نیروی انتظامی، کنترل‌های ارزی و بالا نگه داشتن

غیر واقعی ارزش پول ملی در برابر پول‌های خارجی، نابرابری اجتماعی و فقر عمومی، تقاضا برای کالاهای ممنوعه نسبت به تکامل متغیرهای تأثیرگذار و دو وجهی، بسیار حساس هستند.

### متغیرهای مستقل و مستثنی

این متغیرها از سایر متغیرهای سیستم تأثیر نپذیرفته و بر آنها تأثیر هم ندارند. این متغیرها در قسمت جنوبی نمودار قرار گرفته و ارتباط بسیار کمی با سیستم دارند، این متغیرها معمولاً نه باعث توقف یک متغیر اصلی و نه باعث تکامل و پیشرفت یک متغیر در سیستم می‌شوند؛ روحیه مصرف‌گرایی و تجمل‌پرستی داخل کشور، ناکارآمدی و ضعف و تعدد قوانین قضایی مرتبط با قاچاق، تبلیغات رسانه‌ای، سیاست‌های اقتصادی متعارض دو کشور، پایین بودن ریسک قاچاق کالا، قرارگیری در فاصله کم با حدود مرز، عدم تعامل کامل با کشورهای همسایه، بحران و عدم ثبات در کشور همسایه، توسعه نیافتگی شهرستان، عدم برخورداری از دانش لازم و آگاهی کاربردی در عوامل نیروی انتظامی جزء این موارد هستند.

در نهایت از میان ۳۰ عامل کلیدی شناسایی شده عوامل زیر به صورت مستقیم و بالقوه متغیرهای استراتژیک محسوب می‌شوند.

- موقعیت جغرافیایی منطقه
- دخالت دولت در عرضه و تقاضا و تعرفه بندی بر کالا
- سودآوری بالای قاچاق کالا
- پایین بودن کیفیت محصولات داخلی و بالا بودن قیمت آن در مقایسه با محصولات مشابه خارجی
- نقش صادراتی بازارچه سیرانند
- کمبود امکانات و زیربنای اساسی جهت تولید و افزایش اشتغال
- زبان و فرهنگ مشترک دو سوی مرز
- عدم وجود تجهیزات و امکانات مناسب و ضعف اقدامات کنترلی در طول مرزها

## و گمرک

- مرز مشترک طولانی و مستعد قاچاق
- تورم بالای اقتصادی
- وجود تحریم اقتصادی
- فضای مناسب قاچاق کالا در کشورهای همسایه
- توسعه نیافتگی شهرستان
- نابرابری اجتماعی و فقر عمومی
- کنترل‌های ارزی و بالا نگه‌داشتن غیر واقعی ارزش پول ملی در برابر پول‌های خارجی

بعد از آنکه مهم‌ترین عوامل و نیروهای پیشران مشخص شد، بر اساس دو اصل میزان تأثیرگذاری و درجه عدم قطعیت، هر کدام از پیشران‌ها دسته‌بندی می‌شوند.

جدول (۶): مهمترین عوامل کلیدی و نیروهای پیشران در رابطه قاچاق کالا

رتبه نهایی	امتیازات نهایی		متغییر	
	تاثیرگذاری غیرمستقیم	تاثیرگذاری مستقیم		
۱	۱	۴۵۷	۴۶۲	موقعیت جغرافیایی منطقه
۲	۲	۴۰۰	۴۰۴	دخالت دولت در عرضه و تقاضا و تعرفه بندی بر کالا
۳	۳	۳۹۵	۳۹۷	سودآوری بالای قاچاق کالا
۴	۴	۳۸۸	۳۹۱	پایین بودن کیفیت محصولات داخلی و بالا بودن قیمت آن در مقایسه با محصولات مشابه خارجی
۸	۵	۳۸۶	۳۷۸	نقش صادراتی بازارچه سیرانند
۶	۶	۳۸۳	۳۷۸	کمبود امکانات و زیربنای اساسی جهت تولید و افزایش اشتغال
۵	۷	۳۷۲	۳۷۸	زبان و فرهنگ مشترک دو سوی مرز
۷	۸	۳۷۱	۳۷۲	عدم وجود تجهیزات و امکانات مناسب و ضعف اقدامات کنترلی در طول مرزها و گمرک
۹	۹	۳۶۹	۳۷۲	مرز مشترک طولانی و مستعد قاچاق
۱۰	۱۰	۳۶۴	۳۶۵	تورم بالای اقتصادی
۱۱	۱۱	۳۵۵	۳۵۹	وجود تحریم اقتصادی
۱۲	۱۲	۳۵۴	۳۵۹	فضای مناسب قاچاق کالا در کشورهای همسایه
۱۳	۱۳	۳۴۵	۳۴۶	توسعه نیافتگی شهرستان
۱۴	۱۴	۳۳۹	۳۴۰	نابرابری اجتماعی و فقر عمومی
۱۵	۱۵	۳۳۷	۳۴۰	کنترل های ارزی و بالا نگه داشتن غیر واقعی ارزش پول ملی در برابر پول های خارجی
۱۶	۱۶	۳۲۲	۳۲۷	عدم برخورداری از دانش لازم و آگاهی کاربردی در عوامل نیروی انتظامی
۱۷	۱۷	۳۲۰	۳۲۰	پرداخت بارانه به برخی از کالاهای داخل کشور
۱۸	۱۸	۳۱۷	۳۱۴	پایین بودن ریسک قاچاق کالا
۱۹	۱۹	۳۰۵	۳۰۱	وجود برخی انحصارات دولتی و نهادها در نظام صادرات و واردات
۲۱	۲۰	۳۰۲	۳۰۱	سیاست های اقتصادی متعارض دو کشور
۲۰	۲۱	۲۹۷	۳۰۱	تبلیغات رسانه ای
۲۳	۲۲	۲۹۷	۲۹۵	تقاضا برای کالاهای ممنوعه
۲۴	۲۳	۲۹۶	۲۹۵	ارتشا و همکاری برخی عوامل گمرک و نیروی انتظامی با عاملان قاچاق در مرزها
۲۲	۲۴	۲۹۲	۲۸۸	عدم عضویت کشور در سازمان تجارت جهانی
۲۶	۲۵	۲۸۸	۲۸۸	بحران و عدم ثبات در کشور همسایه
۲۵	۲۶	۲۸۶	۲۸۲	ناکارآمدی و ضعف و تعدد قوانین قضایی مرتبط با قاچاق
۲۷	۲۷	۲۸۶	۲۸۲	عدم برخورداری از دانش لازم و آگاهی کاربردی در عوامل نیروی انتظامی
۲۸	۲۸	۲۶۴	۲۶۳	روحیه مصرف گرایی و تجمل پرستی داخل کشور
۲۹	۲۹	۲۵۶	۲۵۰	قرار گیری در فاصله کم با حدود مرز
۳۰	۳۰	۲۴۱	۲۳۷	عدم تعامل کامل با کشورهای همسایه

با توجه به جدول فوق، موقعیت جغرافیایی منطقه، دخالت دولت در عرضه و تقاضا و تعرفه بندی بر کالا، سودآوری بالای قاچاق کالا و پایین بودن کیفیت محصولات داخلی و بالا بودن قیمت آن در مقایسه با محصولات مشابه خارجی بیشترین تاثیر را بر کالای قاچاق در شهر بانه را دارند.

### سازوکار انجام تجارت قاچاق در منطقه مرزی بانه

ساز و کار قاچاق کالا در بانه متأثر از عوامل مختلف است. تجارت مرزی که در طول سال‌ها به صورت تجارت قاچاق جلوه‌گر شده، در عین سادگی بسیار پیچیده و گاه بسیار سازمان یافته نیز هست. در ساده‌ترین صورت، محموله‌های تجاری از چین، امارات متحده، مالزی و کشورهای دیگر آسیای شرقی و جنوب‌شرقی آسیا به کمک لنج‌ها و کشتی‌های تجاری در بنادر عراق و از جمله بندر ام‌القصر تخلیه شده و از آنجا با کامیون به مبدا شهرها و روستاهای مناطق مرزی کردستان عراق حمل می‌گردند. در این روستاها و سکونتگاه‌ها، کالاها دپو و انبار می‌شوند تا شرایط مقتضی برای حمل غیر قانونی آن‌ها به آن سوی مرز و به داخل ایران فراهم گردد. سیگار، مشروبات الکلی، لوازم برقی، کالای آشپزخانه، وسایل الکترونیکی، پارچه و لباس، انواع شوینده و کالاهای بهداشتی، دارو، مواد غذایی، داروهای مخدر و روان‌گردان، قطعات خودرو، اسباب بازی، قطعات و لاستیک خودرو مهم‌ترین اقلامی هستند که از طریق مرز بانه به کشور قاچاق می‌شوند. حمل این کالاها به داخل ایران به طرق مختلف صورت می‌گیرد. کولبری یکی از این راه‌هاست. بنا بر آیین‌نامه اجرایی قانون ساماندهی مبادلات مرزی، ماده (۳) سقف مبادلات مرزی هر منطقه مرزی (استان) از سه درصد (۳درصد) موضوع ماده (۶) قانون ساماندهی مبادلات مرزی که به مآخذ سال قبل طبق آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران اعلام می‌گردد، توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت تعیین می‌شود. ضعف در این قانون سبب شده که عملاً تعداد زیادی از افراد و خانوارهای مرزنشین اجیر کارگزاران بزرگ قاچاق شده و با گذر مخفیانه پیاده یا استفاده از چارپایان در شرایط تاریکی شب از گذرگاه‌های سخت کوهستانی، محموله‌های قاچاق را به این سوی مرز انتقال داده و در ازای این کار دستمزد دریافت نمایند. گاه نیز گردانندگان اصلی و سرباندهای قاچاق با پرداخت رشوه و تطمیع نیروهای مرزبانی امکان گذر این کاروان‌های قاچاق را حتی از کنار پاسگاه‌های مرزی فراهم می‌نمایند.



شکل (۴): مسیرهای حمل قاچاق کالا از مرز تا بانه و خارج از شهر بانه

مأخذ: یافته‌های تحقیق

### نتیجه گیری

در مقیاس کلان جامعه، معضل قاچاق کالا نه فقط سیستم اقتصادی یک کشور را متاثر می‌سازد و گاه ضربات سنگینی به آن وارد می‌آورد، بلکه تاثیرات فراوانی بر پیکره فرهنگی - اجتماعی یک جامعه دارد. افزایش بیکاری و مشکلات ناشی از آن، تغییرات الگوی مصرف و حتی در برخی موارد تغییرات سیستم ارزشی جامعه، از جمله مواردی است که می‌توان به عنوان پیامدهای قاچاق در جامعه نام برد. مهمترین چالش فراروی امنیت در مناطق مرزی کشور، بیکاری و نارضایتی از فعالیت‌های اقتصادی است. این مساله باعث می‌شود مردم برای تأمین معاش و گذران زندگی خود به انواع شغل‌های کاذب و غیر رسمی که در این شرایط پا به عرصه وجود می‌گذارد، روی آورند. یکی از فعالیت‌های غیر رسمی، رشد مبادلات مرزی غیر رسمی (قاچاق) می‌باشد. با توجه به موقعیت شهر بانه نسبت به مرز بین‌المللی عراق و دسترسی آن به بازارچه‌های قرارگرفته در خاک کشور عراق و نیز ممانعت از واردات قانونی کالاها از این مرز، قاچاق کالا به صورت وسیعی در این شهرستان انجام می‌گیرد. این شهرستان، کشاورزی و دامداری سنتی و ضعیفی دارد و فعالیت‌های صنعتی جایگاه ضعیفی نیز در این منطقه داراست.



نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در وضعیت کنونی قاچاق کالا در توسعه شهر بانه دارای تاثیر بوده و اثرات مثبتی بر توسعه کالبدی - فیزیکی شهر بانه داشته است. از منظر شهروندان قاچاق کالا بیشترین اثرگذاری را بر بعد اقتصادی با میانگین رتبه ۳,۲۷ درصد داشته است و ابعاد کالبدی - محیطی، سیاسی - نهادی و اجتماعی - فرهنگی به ترتیب با میانگین رتبه ۲,۳۶، ۲,۲۰ و ۲,۱۷ دارای اثرگذاری متوسط بر توسعه شهر بانه می‌باشند. علاوه بر این موقعیت جغرافیایی منطقه، دخالت دولت در عرضه و تقاضا و تعرفه‌بندی بر کالا، سودآوری بالای قاچاق کالا و پایین بودن کیفیت محصولات داخلی و بالا بودن قیمت آن در مقایسه با محصولات مشابه خارجی بیشترین تاثیر را بر کالای قاچاق در شهر بانه دارند. همچنین، دیگر یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که، انگیزه اصلی افراد مشغول به قاچاق در این شهر از فعالیت در قاچاق، کسب درآمد است و این موضوع در تحقیقات دیگران نیز به تایید رسیده است. بنابراین باید منبع درآمد جایگزین برای آن وجود داشته باشد که افراد بتوانند از طریق آن معیشت خود و خانواده را تامین نمایند. در این زمینه می‌توان با سرمایه‌گذاری در کشاورزی، صنعت، دامداری و به ویژه گردشگری، اشتغال ایجاد کرده و درآمد ساکنین این شهر را افزایش داده و نهایتاً موجبات رشد و توسعه این منطقه را فراهم نمود. بدیهی است در صورت عدم ایجاد جایگزین برای فعالیت قاچاق، نمی‌توان آن را ریشه کن کرد، همچنان که تلاش‌هایی که تاکنون در این زمینه انجام شده به علت عدم توجه به ریشه‌ی آن، بی نتیجه مانده است. این نکته قابل ذکر است که قاچاق کالا تنها اثرات مثبت برای مرزنشینان به همراه ندارد بلکه پیامدهای منفی آن علاوه بر اقتصاد جامعه (مقیاس کلان)، اجتماع و فرهنگ روستاهای مرزی (مقیاس خرد) را نیز تهدید می‌کند.

**مهم ترین راهبردها و پیشنه‌ها به شرح زیر است:**

- محور قرار دادن توسعه منطقه بر اساس منابع طبیعی اعم از آب، خاک، پوشش گیاهی و معادن منطقه با استفاده از نیروی انسانی و دانش بومی و تقویت آن از طریق آموزش حرفه‌ای و ترویج.
- تأکید بر کاهش نقش تصدی دولت در مناطق مرزی و واگذاری آن به مردم محلی.

- در زمینه صنعت، با توجه به فراوانی نیروی جوان در منطقه، می‌توان از صنایع مختلف کمک گرفت. برای این کار ابتدا می‌بایست آموزش‌های لازم محقق شود و سپس تجهیزات مکفی و لازم در اختیار آنان قرار داده شود. در ضمن باید راه‌های ارتباطی مناسب و کارآمد، انرژی مناسب و دائم، آموزش روش‌های نوین و دیگر زیرساخت‌ها و امکانات مورد نیاز، برای آنان فراهم شود.
- رسمیت بخشیدن به تجارت کالا در شهرستان بانه از طریق ایجاد یک بازارچه مرزی فعال که در آن ساکنان این منطقه در اولویت ارائه کالاها و خدمات قرار گیرند. بازارچه مرزی دایر کنونی، بیشتر به امر صادرات می‌پردازد که آن نیز تحت نفوذ افرادی قدرتمند و با نفوذ است، بنابراین اصلاح ساختار این بازارچه و مشارکت دادن همه اقشار و ساکنان مرزی در امور اقتصادی آن جهت افزایش درآمد آنان ضروری می‌باشد.
- برنامه‌ریزی مناسب برای گسترش توریسم در این منطقه با توجه به توان‌های گردشگری آن در زمینه اکوتوریسم و توریسم تجاری که موجب ایجاد اشتغال و افزایش درآمد ساکنین آن شود.

## منابع

۱. آقازاده، علیرضا (۱۳۸۵)، قاجاق کالا همراه با آخرین اصلاحات ۱۳۸۳. نشر آثار اندیشه، تهران.
۲. ازکیا، مصطفی (۱۳۷۴). جامعه‌شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستائیان ایران، تهران: اطلاعات.
۳. حسینی، حسن (۱۳۹۴)، تحلیل اثرات اقتصادی - اجتماعی بازارچه‌های مرزی بر آمایش فضایی نواحی مرزی (نمونه موردی: بازارچه سیران‌بند بانه)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه ارومیه.
۴. فصیحی، حبیب‌اله (۱۳۹۱). پیامدهای امنیتی قاجاق کالا در نواحی مرزی. مجموعه مقالات همایش شهرهای مرزی و امنیت، چالش‌ها و راهکارها. زاهدان: دانشگاه سیستان و بلوچستان.

۵. زیاری، کرامت اله، (۱۳۸۲)، مکتب ها، نظریه ها و مدل های برنامه و برنامه ریزی منطقه ای، انتشارات دانشگاه یزد.
۶. صادقی، حسین؛ موسوی، سید هادی؛ وفایی یگانه، رضا (۱۳۹۳)، بررسی روند قاچاق کالا در ایران با استفاده از روش منطق فازی. مجموعه مقالات همایش انضباط، امنیت اقتصادی و پدیده قاچاق کالا و ارز. انتشارات ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز.
۷. میرحیدر، دره (۱۳۷۳)، اصول و مبانی جغرافیای سیاسی، انتشارات سمت.
۸. معتمدی، سعادت (۱۳۹۳)، بررسی و تحلیل نقش بازارچه مرزی در قیمت زمین و مسکن (نمونه موردی شهر بانه در مقطع زمانی ۱۳۹۲-۱۳۷۵)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه زنجان.
۹. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵) سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵، شهرستان بانه.
۱۰. شادنیا: هوشنگ (۱۳۷۷) قاچاق کالا، تهدیدی بر امنیت کشور، نشریه امنیت، سال دوم شماره ۵ و ۶ (آبان و دی ماه) ناشر، حوزه معاونت امنیتی و انتظامی وزارت کشور، تهران.
۱۱. فرهنگ لغت آکسفورد، (۲۰۰۱).
۱۲. دهخدا؛ علی اکبر (۱۳۳۹)، لغت نامه، چاپخانه دانشگاه تهران.
13. Bradbury, S, L, (2010) an assessment of the free and secure trade (FAST) program along the Canada-US border. Journal of Transport Policy, 17, 367380-.
14. Guo, Rongxing (2005), Cross-Border Resource Management Theory and Practice , Elsevier , London
15. Deblij, HJ (1973), Systematic Political Geography, John Wiley & Sons, Inc
16. Hansen, N. M., 1975, an Evaluation of Growth Center Theory and Practice, Environment and Planning NO7, PP21832-.
17. Horvath, J., Ratafi, A and Dome, B, (2008) The border effect in

- small open economies. Journal of Economic Systems, 32, 3345-
18. Sermak, Agnieszku Brzosko (2007), Theoretical Deliberations on Frontier location of Cities, Bulletin of Geography(Socio-Economic Sires), No, 7.
  19. Van Houtum. Henk., 2000, An Overview of European Geographical Research on Border Region. Journal of Borderlands Studies, Vol. xv. No, 1. Pp 5683-.
  20. Perkamann, M., 2003, Cross-Border Regions in Europe, Significance and Drivers of Regional Cross-Border Cooperation, European Urban and Regional Stud

